

Písmo ve výtvarné tvorbě

Daniel Koráb

KOVRNOBEŽKY

kos ham

Vážený čtenáři

S velkou radostí předkládám svou knihu, která rostla mnoho let během mé výtvarné činnosti i učitelské praxe. Chtěl jsem vytvořit didaktickou publikaci přehlednou, zajímavou a variabilní, která by poskytovala kompletní „servis“ těm, kteří se rozhodnou výtvarně pracovat s písmem, a především tvořit s dětmi (11–18 let). Vznikl tak knižní kompromis mezi odbornou publikací a jednoduchým výtvarným receptářem nabízející výtvarné hry s latinkou, práce prověřené praxí a zkušenostmi s využitím klasických i nejnovějších technik.

A komu je kniha určena? Neodpustím si malý výčet: primárně učitelům výtvarné výchovy na všech druzích škol, studentům pedagogických fakult, pedagogům volného času, vedoucím a lektorům různých výtvarných kroužků, kurzů, akademií třetího věku, lektorským oddělením muzeí a galerií, arteterapeutům, rodičům, dětem a samozřejmě všem milovníkům písma. Já sám se mezi ně řadím, protože písmo považuji za nádhernou kresbu času, nesoucí informaci o vývoji lidstva. Fascinován tímto fenoménem používám písmo ve své vlastní tvorbě, nabízím v kurzech kaligrafie, a především předkládám dětem k výtvarným hrám. Ale o tom všem je právě tato kniha.

Poděkování patří rodině, kolegům, nakladatelství Grada, a především dětem a studentům za tvůrčí nasazení a nekonečnou inspiraci k dalším výtvarným hrám s písmem.

Daniel Koráb

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Písmo

ve výtvarné tvorbě

Daniel Koráb

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
info@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 5661. publikaci

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE

Texty Daniel Koráb
Fotografie: Daniel Koráb, Kristýna Kletečková
Odpovědná redaktorka Ing. Jana Minářová
Sazba a zlom MgA. Radek Krédl
Počet stran 128
První vydání, Praha 2014
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2014

Cover Design © Radek Krédl, 2014

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

Doporučení a pracovní postupy v této knize byly autorem ověřeny, přesto nelze za ně převzít odpovědnost. Autor ani nakladatelství neručí za jakékoliv věcné, osobní ani majetkové škody.

ISBN 978-80-247-4794-1

ISBN 978-80-247-9460-0 (PDF)

ISBN 978-80-247-9461-7 (epub)

Obsah

Latinské písmo období starověku

Poslední zpráva z Pompejí (římská písma – majuskulová kurzíva) 6

Latinské písmo období raného středověku

Zoo of Kells (írská polounciála z Book of Kells) 12

Píseň o Rolandovi aneb písařská bitva (karolínská minuskula) 18

Latinské písmo období gotiky

Gotický náčrtník (textura konstruovaná) 24

Moje korouhev, můj erb (textura ornamentální) 30

Latinské písmo období renesance

Šifra mistra Leonarda (Lettera di Breve z listů Leonardových kodexů) 34

Já, písmeno (renesanční majuskule konstruovaná) 40

Latinské písmo období baroka

Monogramy přírody (ornamentální barokní kurzíva) 46

Abeceda pro Psu baskervillského (písmo Johna Baskervilla) 52

Latinské písmo období klasicismu

Ryté texty (english hand) 60

Nová Coca-Cola (Spencerian skript) 66

Latinské písmo 19. století

Wanted for murder Antique (úzká italienka) 72

Cirkus Egyptienka (egyptienka) 78

Plakát pro květiny (secesní plakátová písma) 84

Latinské písmo 20. století

Příběh kavárenského stolku (písma z kubistických obrazů – Clarendon) 90

Kubismus – Továrna na roboty R.U.R (Preissigovo plakátové písmo) 96

Futurismus – Letterbeat (koláž akcidenčních písmen a vlastního rukopisu) 102

Schůzka rovnoběžek (písmo Futura) 106

Black and white (skripty, gestická kaligrafie) 112

Krabice plná textu (vizuální poezie) 118

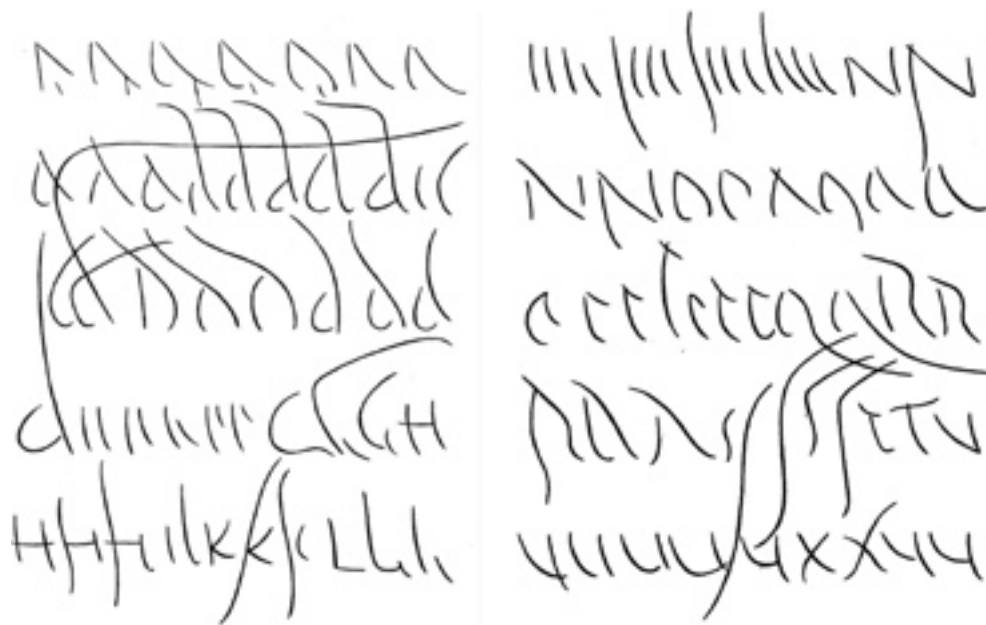
Latinské písmo období 22. století

Falešný nále (fiktivní písmo) 122

Latinské písmo období starověku

Poslední zpráva z Pompejí

(*římská písma – majuskulová kurzíva*)

Slovníček

latinka – písmo převzaté kmenem Latinů v 7.–8. stol. př. n. l., západořecká větev písma, v dnešní době jej dělíme na současné francouzské, německé, ale i české písmo, latinkou dnes píše 35–40 % lidstva;

majuskula – písmena velké abecedy – verzálky;

kurzíva – původně písmo pro běžné záznamy, rukou rychle psané, nakloněné písmo;

majuskulová kurzíva – kurzíva využívající velkých písmen – verzálek, od počátku 4. stol. n. l. – její estetické kvality jsou mizivé, ale má vliv na vznik dalších forem latinky – unciála;

voskové destičky – dřevěné, slonovinové, kovové destičky zalité včelím voskem, často černým – tabella, tabula;

stilet – psací nástroj – kostěné, kovové nebo bronzové rydlo, od toho i slovo styl;

dřík – hlavní svislý, popř. šikmý, nikoli však oblý tah písmena

Písmo a jeho doba

Do vosku je vyryt rok 79 našeho letopočtu – stříbrný věk císařství doby římské. K letopočtu 79 si můžeme do pomyslné voskové destičky zapsat několik důležitých proběhlých událostí, jako je například obléhání Jeruzaléma, stavba Kolosea, Kristovo ukřižování, Markovo evangelium. Lidstvo už obdivuje sedm divů světa, ale jeden smutný div tohoto data změnil město Pompeje na muzeum starověku. Zatím ale v ulicích města Pompeje panuje klid a děti ve školách se můžou v klidu učit psát. Do vydlabaných dřevěných rámečků zalitých včelím voskem vyrývají kostěným nebo dřevěným stiletem první písmena majuskulní kurzívy.

Dnes ji známe z nálezů pod názvem „kurzíva pompejských voskových destiček.“ Děti se učí protažení tahů písmen „s, c, g, i“ zkracování pravého tahu u znaku „H“, nespojovat některé tahy, a hlavně psát se sklonem vlevo. Pokud se písmeno nepovede, zaobleným koncem stiletu se chyba zahladí. Když pompejští žáci popsali více destiček, spojili je řemínkem ve větší celky – diptycha, triptycha nebo kodexy, tedy v jakési „prasešity – praknihy“. Zachoval se nám i voskový trest zlobivého žáka.

Samozřejmě děti ve školách neměly takové luxusní vybavení jako bohaté dámy, které si posílaly vznešené vzkazy ryté bronzovým zdobeným stiletem ve vosku na slonovinových destičkách. Záznam byl rychlý, stručný a každý Pompejan měl svůj osobitý rukopis. Nepsalo se ale jen na destičky a dražší papyrus, ale i na zdi domů. Vtipy, volební hesla, nářázky, zkratka tyto „pragraffiti“ byly často doprovázeny karikaturami známých Pompejanů. Pak ale přišel ten osudný den – 24. 8. 79 n. l., kdy probuzený Vesuv zakonzervoval město Pompeje smrtící směsí lávy, kamenů a popela. Sopka zalila i „voskovou knihovnu“. V roce 1875 byl v těchto místech odkryt celý archiv, asi 150 kusů voskových tabulek obsahujících většinou účetní doklady. Vrstva sopečného prachu nám vydává i portrét slavného manželského páru – pekaře Paquila Procula a jeho ženy. Tato žena jménem Terentia Nei drží v jedné ruce stilet a v druhé voskové destičky ke psaní. Vydejme se po jejich stopách.

Cíle – očekávané výstupy

V této výtvarné variaci se přeneseme do reality každodenního používání písma Římany a také se pokusíme objevit materiálový půvab zapisování do voskových destiček. Každá vývojová fáze latinského písma je důležitá a může být zajímavou inspirací pro výtvarnou hru pro nejmenší i dospělé tvůrce.

Vosková rezerváž a kombinace technik

Pomůcky

černá tuš, voskovky, rydlo (kružítko), špejle, nůžky, lepidlo, svíčka, štětec, kopie tabulky písma (viz literatura a přiložená tabulka), knihy a materiály k Pompejím a voskovým tabulkám (viz literatura), fixírka, keramická hlína, pastely

Realizace

Doporučuji zhlédnutí dokumentu BBC – „Poslední dny Pompejí“ nebo navodit atmosféru doby ukázkou z knihy P. Vandenbergova „Pompejan“.

- Představte si, že jste obyvatel Pompejí – dejte si jméno (Scriptus, Vulcanus, Scipion, Tarus, Capena, Vulius, žena Terentia), zvolte si povolání (soukeník, valchář, výrobce slavných pompejských omáček, salináři – sůl, básník...).

- Vymyslete krátký text, který se zachová a najde v Pompejích (česky – citát, milostné průpovídky, účty, oznámení, koupě, ztráty, posměšky, inzeráty nebo poslední zpráva z Pompejí...).

- Zkoušejte psát tuší a dřívkem (calamus) podle tabulky Majuskulové kurzívy (F. Muzika I. 176–223).

• Podle velikosti dlaně zvolte rozměry tabulky, vystříhněte ze čtvrtky (hnědé) dvě tabulky, jednu prostříhněte vnitřek, druhé vnitřek vykreslete voskovkou a zatřete tuší.

• Obkreslete vystřižený vnitřek jedné destičky na čtvrtku, napište tam vybraný vzkaz svíčkou (vosk – voskové destičky).

• Vyškrabte do tušové vrstvy jedné destičky vybraný nápis rydlem (kružítko – stilet)

• Přestříkněte voskový nápis tuší a fixírkou (rezerváz), přilepte ho zespodu k prostřižené destičce

• Sedněte si do kruhu, rozložte destičky, zapalte svíčky, můžete potom číst nápisy jako vzpomínku na mrtvé Pompejany, vystavit hotové práce, svázat několik destiček v kodex

V případě větších časových možností (cca 8 hodin) je ideální si vyrobit obdélníkovou hliněnou destičku (dle velikosti dlaně – se zvýšeným okrajem o 1cm, jednou širší stranou a dvěma otvory) lepením plátek hlíny, po vypálení do ní nalít rozpuštěný vosk z roztavených svíček, vyrýt nápis (případně si vyrobit dřevěný stylus – rydlo) dle předlohy a keramické části destičky zatónovat směsí barevné tuše a šelaku (pokud uděláme dírký na širší straně, mohou se destičky svázat). Do zahloubených – vyrytých míst můžeme pro zvýraznění zatřít pastelový prášek. Můžeme si potom zahrát na pompejskou školu.

Variace na téma

místo vosku lít sádku do plastelínového rámečku, ze sádkového reliéfu pořídít frotáž, zvýraznit ho zatřením barvy; frotáž vyrytého textu na zdi; rytí do plastelíny,

potom následně odlití do sádry a sádra opět může sloužit jako forma; vosková batika – římské nápisy na tričko; návrh na graffiti s využitím Majuskulové kurzívy; rytí do cihly Ytong – výroba falešného fragmentu popsané pompejské zdi

Literatura a zdroje informací

- MUZIKA, F. *Krásné písmo ve vývoji latinky 1*, Praha: 1963, s.176–223;
 HLAVÁČEK, I.; KAŠPAR, J.; NOVÝ, R. *Vademecum pomocných věd historických*, H & H: 1993, 1997, s. 30, s. 37–40;
 ČAPKA, F.; SANTLEROVÁ, K.: *Vývoj písma v kostce*, Brno: 1994, s. 12, s. 45–53;
 KRUPA, V.; GENZOR, J.: *Písma sveta*. Bratislava: 1989, s. 251–259;
 SLEZÁK, M.; DVOŘÁKOVÁ, H.; BRUŽEŇÁK, J.; ELIŠKA, J. *Písmo ve výtvarné výchově*, Praha: 1989, s.15–28;
 PIJOAN, J. *Dějiny umění 2.*, Odeon, Praha: 1989; Vandenberg, P. *Pompejan*, Ikar, Praha: 2000.

Latinské písmo období raného středověku

Zoo of Kells (irská polounciála z Book of Kells)

Předrománská a románská písma

Slovníček

iluminovaný – ilustracemi a iniciálami opatřený středověký rukopis;

manuskriptový – rukopisný evangeliář, bohoslužebná křesťanská kniha s texty evangelií;

pergamen – upravená oslí, ovčí, kozí, popř. jiná kůže používaná na psaní;

iniciála – první výtvarně pojaté písmeno textu;

polounciála – antické a raně středověké písmo od 4. do 9. století vzniklé z unciály a mladší římské kurzívy – vyznačuje se kombinací malých a velkých písmen;

sv. Kolumba – misionář a mnich, který v 6. stol. šířil křesťanství na území dnešního Skotska a Irska;

insulární – ostrovní písmo;

dotažnice – horizontální čára písmové osnovy, do které se kreslí písmena;

verzálková – majuskulová, tj. psaná písmeny velké abecedy; **střední výška** – výška písmen malé abecedy nepřesahující účaří a střední dotažnici;

ramínko písmene – horizontální tah písmene nasazený na dřík, např. „E, F, L“;

příčka – příčný tah písmen „e, f, t, A, H“ ;

ligatura – „slitek“;

svazování znaků – písmen při psaní;

pata – spodní plocha nohy písmena;

hřbet – hlavní oblý tah písmena tvořící jeho páteř, např. u písmene „S“;

výběh – tah písmena zakončený jiným kresebným způsobem než serifem;

triquetra – mytologický trojrohý ornament, často keltský symbol mnoha významů;

pletenec – geometrický ornament tvaru spleteného pásku; vyskytuje se od pravěku, v předrománském a románském období spolu se stylizovanými zvířecími motivy;

codex – svazek listů svázaných ve hřbetu v podobu dnešní knihy;

ikonografie – odvětví dějin umění, které se zabývá popisem, klasifikací a interpretací různých zobrazení, např. obrazů a jejich symbolických významů.

Písmo a jeho doba

Při otvírání desek každé středověké knihy (kodexu) se neubráníme dobrodružnému pocitu vstupu do neznámého tajemného světa. Dýchne na nás totiž čas dávných legend, temný svět klášterů, příběh písařů. Kniha v té době měla hodnotu stáda ovcí, menšího hospodářství, nebo třeba dnešní zoo. Když se projdeme po pěšinkách mezi úhlednými řádky irské knihy Book of Kells, vskutku spatříme, stejně jako v zoo, mnoho nevidaných zvířecích bytostí. Některé odpočívají na obloucích písmen, jiné šplhají po dotažnicích, zakusují se do mříží příček písmových tahů, roztrhávají ligatury, procházejí se po serifech, leží v řádku místo tečky za větou, vykukují z iniciál, zkrátka vyvádějí jako zvířata v kleci. A o koho se jedná? Z „popisků u klecí“ se dovídáme, kdo všechno ve fiktivní knižní zoo Book of Kells žije. Pes Mandra, vyšlechtěný z vlka v Irsku, má měděnkově zelenou barvu, dlouhé hubené tělo s pletencovým ocasem. Toto irské zvíře je typickým strážcem a léčitelem poničených písmen; často lehává na slovech a hlídá. Živí se trojlístky a také polyká nemocná písmena. Z řádků přísně shlíží i Cuno – irský vlkodav, chrpově modrý s ornamentálním tetováním, oblíbený lovecký pes a společník hrdinů. Pes Cuno loví tak, že číhá v iniciále „m“ a pak nečekaně zaútočí. Velmi nebezpečným může být i Vlk Comacův, vyšlechtěný křížením vikingských Odinových vlků Geriho a Frediho. Vlčí zavalité tělo září egyptskou modří. Tento obří vlk kojil hrdiny, které pak často provázel v hustých lesích horních přetahů. S velkou obratností dokáže běžet po špičatých vrcholcích a hlavách písmen.

V obrovské stránkové voliére se vyjímá i lev Markův, majestátně vpletený do iniciál, svítí borůvkovou modří šlehaje rozeklaným jazykem, kterým loví písmena. Podle legendy se těmto lvům rodí mrtvá lvíčata a k životu je přivede až dech jejich otce. Markův lev byl dovezen až z italských Benátek. Nad písmeny se vznáší barevný Páv Héřin, nesmrtelná královská bytost s orlí hlavou, pocházející z Řecka, kde sloužila jako tažné zvíře Héřina kočáru. Mohutný páv též převádí duše do jiného světa. V kleci s iniciálou „D“ chová Zoo Book of Kells orla Janova, odchyceného irské bohyni smrti Beli. Orel dokáže číst evangelium a rád se živí ďábelskými hady.